

הרגע ששינה את הכול: איך חטא עץ הדעת הרס את חיינו?

מבוסס על תורה אור ה,ג מאמר "ויאמר ה"

הכומר המקומי השתוקק לצאת לחופשה קצרה. הוא חיפש מישהו שיחליף אותו בעת החופשה, אך רצה אדם כזה שלא יהיה מוצלח יותר-מדי כדי שמאמיניו לא ידבקו בו. עלה בדעתו לפנות לרב היהודי שימלא את מקומו, ככה בוודאי המאמינים לא יתאהבו בו. הרב הסכים לעשות טובה לידידו, אך התנה זאת בכך שהאנשים יבואו אליו הביתה והוא לא יידרש להיכנס לבית תפלתם.

ביום ראשון בבוקר צלצל הפעמון בביתו של הרב. איוואן, הגנב המקומי נכנס והתוודה כי הוא שוב כשל ופרץ לאחת החנויות בעיר. הרב שאל כמה גובה הכומר עבור מתן כפרה כזו? ואיוואן אמר מאה דולר. הרב התעניין כמה פעמים בממוצע שנתי הוא נכשל בחטא כזה? ואיוואן אמר: עשר פעמים. הרב חשב רגע והציע דיל ארוך-טווח: "במקום שתטרח לבוא לכומר מדי חודש לבקש כפרה, נעשה עסקה: אני אנפיק לך 'כרטיסיית כפרה' שמכפרת על עשרה חטאים קדימה ואתה תיתן לי בתמורה רק 500 דולר". איוואן שילם בשמחה וקיבל אישור מהרב שהוא מכופר לשנה הקרובה. אחריו נכנסו השיכור שהרביץ לאשתו והפוליטיקאי שקיבל שוחד - וכולם חתמו עם הרב עסקאות דומות.

ביום ראשון הבא הכומר התיישב בתא הווידויים והמתין לקליינטים, אך איש לא נכנס. הוא יצא החוצה ושמע מהגנב כי הרב סידר אותם לעתיד הקרוב. הכומר הנרגז רץ לרב ותבע הסברים. - "אומר לך את ההבדל בינינו: אתה חושב על החטא של היום, אך אני צופה את אלו שיבואו בעתיד"...

שנה חדשה התחילה וכולנו מלאים כוונות טובות. אחרי שהייה בת חודש בתוך האקווריום המטרה של חודש תשרי, כל אחד קיבל את ההחלטות הטובות שיעניקו פתרון להתמודדויות האישיות שלו. אך מצד שני, חודש חשוון עומד בפתח וכולנו מכירים את הרוטינה. אנחנו שבים לעבודה, שוקעים בתוך הלחץ והמתח של השגרה ושוב שבים ליפול באותן טעויות בדיוק.

כדי להפוך את השנה הבאה לגדולה באמת, עלינו להתחיל ממש מההתחלה. אנחנו מוכרחים לחקור את יסוד כל היסודות, את שורש כל הבעיות, את הרגע ששינה את הכול והפך את חיינו לשבירים ומלאי טעויות. אם נבין היטב מה קרה באותו רגע היסטורי, נהפוך להיות מודעים אל נקודת החולשה העמוקה ביותר שלנו ונוכל לזהות אותה כשהיא רק מתעוררת ומרימה את ראשה המכוער.

התורה רומזת על כך, כדרכה, במילה אחת. ישנה תיבה אחת בפרשת בראשית המספרת את כל סיפור הארעיות של חיינו. רגע אחרי שאדם וחווה בגדו את הבגידה הגדולה והמרו את רצון האלוקים, ה' מתגלה אליהם ושואל האם עברו על מצוותו ואכלו מן העץ? אדם וחווה משיבים תשובה מוזרה:

1. בראשית ג: ויקרא ה' אלוקים אל האדם ... אייכה? ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירום אנוכי ואיחבא. ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה, המן העץ אשר ציוויתך לבלתי אכל-ממנו אכלת?!
ויאמר האדם: האישה אשר נתת עמדי היא נתנה לי ואוכל! ... ותאמר האישה: הנחש השיאני ואוכל!.

המענה של אדם וחווה הוא כמובן מוזר: הרי הם אכלו מהעץ קודם לכן והיה עליהם לומר: "ואכלתי" בעבר ולא "ואוכל" בעתיד? עונה המדרש תשובה קשה לעיכול:

בראשית רבה יט, יב: ואכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל, אכלתי [בעבר] ואוכל [בעתיד]!.

אדם וחווה תפשו את ההבנה הנוראה ששום דבר לא יהיה דומה לעבר. עם האכילה מעץ הדעת, הם הפכו להיות חלשים, פיזיים ומתמכרים בקלות לתאוות שבמהרה יתחרטו על העיסוק בהם. לכן אמרו: "ואוכל" בעתיד כי הם ידעו שהכישלון הבא הוא בלתי-נמנע. ולכן אם ברצוננו להבין את הכישלונות של

עצמנו - מדוע אנו מתקשים לומר "כן" לדברים חשובים ולאידך, מתקשים לומר "לא"! למעשים שבעוד רגע נתחרט עליהם - עלינו לשוב אל סיפור עץ הדעת ולהבין מה קרה שם.

ואף שנכנסנו כבר לפרשת נח, אך אין ספק כי הנושא מהווה גם פתיח לפרשת נח ולחטאי המבול, משום שכולם הם רק תוצאה והמשך ישיר מהנפילה הראשונה של חטא עץ הדעת.

מדובר בסיפור מסתורי, אולי המסתורי ביותר בתנ"ך, אשר כל אדם אינטליגנט עשה כבר מן הסתם ניסיונות כדי להבין מה אירע בו. בפתח הדברים נציין כי רבים מן המפרשים לא התעסקו עם סיפור עץ הדעת. הם דילגו עליו בדברי הפרשנות שלהם, משום שסברו שהוא לא התרחש במציאות הפשוטה והכול רק משל (אלגוריה) לדברים נשגבים מבינתנו. האברבנאל מציין כי הרמב"ן מקדיש שורות ספורות לחטא עץ הדעת ואילו הר"ן - שהחל לכתוב פירוש על התורה ולא סיים - דילג לגמרי על הפרשה.

בכל זאת אנו רוצים להיכנס לעומק הסיפור ולהתבסס בעיקר על דברי הרמב"ם במורה נבוכים ועל ביאורו הרחב והברור של רבנו הזקן בספר תורה אור. דברי רבנו הזקן מאפשרים לאנשים כערכנו לתפוס את הקו המתוח בין חטא עץ הדעת ובין הכישלונות והטעויות החוזרות שלנו עצמנו.

ב. עד כמה שזה נשמע מוזר, סיפור החטא התרחש מהר מאוד. בסך הכול בתוך שלוש שעות מרגע בריאת אדם וחווה. בצהרי היום השישי לבריאת העולם, בשעה השביעית ביום, ה' אסף את מלאכי הרקיע ואמר בנימת התפעלות: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו".

שעתיים אחר כך, בשעה התשיעית ה' לקח את אדם, העביר אותו על יד האילנות בגן עדן ואמר כי הם רשאים לאכול מכל מאות ואלפי סוגי העצים שגדלים שם, רק מעץ אחד ויחיד אל תאכלו: מ"עץ הדעת" שהוא "מעורב טוב ורע". חלף זמן קצר והנחש - המסמל את היצר הרע - פנה לחווה והתעניין האם ה' אסר עליהם לאכול "מכל עץ הגן"? חווה תיקנה אותו ואמרה כי ה' דווקא התיר להם לאכול מכל עץ הגן ואסר רק עץ אחד ויחיד: עץ הדעת. כדי לחדד את עוצמת האיסור, חווה החליטה להוסיף מרחק ביטחון ולהחמיר יותר מדברי ה'. היא אמרה כי אלוקים אסר עליהם אפילו "לגעת" בעץ, "פן תמותו".

הנחש גיחך: 'נו באמת, אתם לא תמותו, אדרבה, רק תהפכו להיות גדולים יותר, אתם תהיו כמו האלוקים, יודעי טוב ורע'. וכדי להוכיח את דבריו, הוא דחף את ידה לגעת בעץ והיא ראתה שלא מתים מזה. בכל זאת, האישה חששה לאכול לבד, שמא היא תמות והאדם יישא אישה אחרת תמורתה. לכן הזמינה גם את בעלה לאכול, בבחינת 'אם אני לא טס - אף אחד לא יטוס'... והאדם, כמו תמיד, לא עמד בפני הפיתוי של אשתו והם עברו יחד על מצוות ה'.

והרגע הזה היה הרגע הדרמטי ביותר בהיסטוריה. זה היה החטא היחיד שכל האנושות קלקלה בו. אדם וחווה גורשו מגן עדן והם הביאו לעולם את המוות, את הסבל ואת הכאב.

וכאן עולות שלוש שאלות מהותיות שמובאות בשפה כזו או אחרת אצל כל המפרשים לדורותיהם: א. מה הסכנה הגדולה באכילה מעץ הדעת? וכי אדם וחווה לא ידעו קודם שהעולם מורכב מטוב ורע? וכי אדם הראשון היה מטומטם בעת בריאתו, כמו בעל-חיים נבער שאינו יודע שקיימות בעולם אנרגיות חיוביות ואנרגיות שליליות? דברים מותרים באכילה ודברים אסורים? הרי עצם הציווי לא לאכול מן העץ, מלמד כי אדם ידע שאפשר גם להיפך וניתן לעבור על רצון ה' ובקיצור: מה עמד בבסיס הדרישה הנחרצת של ה' להסתיר מהאדם את קיום הטוב והרע?

2. מורה נבוכים א,ב: הקשה לי איש חכם זה שנים קושייה גדולה ... יראה מפשוטו של כתוב כי הכוונה הראשונה באדם שיהיה כשאר בעלי חיים, אין שכל לו ולא מחשבה ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע. וכאשר המרה רצון ה' הביאה לו מרידתו זה השלמות הגדול המיוחד שבאדם [את השכל וההבנה]... וזה פלא: שיהיה העונש על מרידתו - תת לו שלמות שלא הייתה לו והוא השכל! [והרי]

אין הדבר כמו שחשבתו... כי השכל אשר השפיע ה' על האדם... הגיע לאדם קודם מרידתו ובשבילו נאמר שהוא בצלם אלוקים ובדמותו ובגללו דיבר אתו וציווה אותו...

כדי לשבר את האוזן ולהדגיש את חריפות השכל עמו נוצר האדם, נזכיר את דברי המדרש כי מיד אחרי בריאתו, עוד קודם החטא, העביר ה' את כל בעלי החיים לפני האדם והוא בתוך רגע קרא להם שמות. ידוע הביאור הפנימי כי בתוך שנייה אחת אדם זיהה את המהות הייחודית של כל אחד מבעלי החיים ולכן ידע מיד לומר כי ה"חמור" הוא מלשון "חומר", שהוא הסכל בין בעלי החיים, ה"סוס" הוא "שש" ו"מקפץ" ואילו ה"חסידה" "גומלת חסד" עם חברותיה.

ואם כן, מהו אותו מידע סודי אותו האדם לא הכיר וה' תבע לחסוך אותו ממנו ומכולנו?

ב. שאלה שנייה: הסיפור כולו סובב סביב תופעת העירום של אדם וחווה. הפסוק האחרון לפני סיפור החטא אומר כי אדם וחווה הסתובבו בגן עדן ערומים כברגע הולדתם "ולא יתבוששו". הם לא חשו כל בושה בכך. שהרי מה ההבדל בין היד והרגל לשאר האברים המוצנעים? את הכול ברא האלוקים וכמו שבאלו אין בושה, גם באלו אין בושה.

אולם התגובה הראשונה והמידית אחרי החטא היא: **בראשית ג, ז: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות.**

החטא הוליד את הבושה! פתאום הם חשו בושה בעצמם. והשאלה הפשוטה היא, מה קרה בעקבות החטא שגרם להם להתבייש בגופם? מה הקשר בין אכילת פרי להרגשת בושה מעירום הגוף?

מדרש הגדול: כשם שאין אדם מתבייש אם ידו גלויה, כך לא היו מתביישים שמקום ערוותם גלוי. אך כיון שחטאו השתנה זיו פניהם ונהפכה מחשבתן לדבר אחר והרגישו שהם ערומים והתביישו זה מזה.

ג. השאלה השלישית - ואולי החשובה ביותר עבורנו: איך הנחש הצליח לעשות את זה? מה הייתה הטקטיקה עמה הצליח לעשות את הבלתי-יאומן ולגרום לאדם וחווה לדחות ציווי מפורש של ה'?

זאת שאלה עצומה משום שאנו עלולים לקרוא את הסיפור במהירות ולא לתפוס את הפלא: אדם וחווה לא היו אנשים כערכנו. הם נוצרו בצורה ישירה על ידי האלוקים בעצמו. נחדד זאת: ידוע שחסידיים מייחסים חשיבות לחפץ שנגע בו הצדיק, אך ה' לא רק נגע באדם וחווה, הוא יצר אותם מהתחלה ועד הסוף. ה' אסף כביכול עפר מן האדמה ויצר את גופו של אדם, אחר כך נפח לתוכו והעניק בו נשמה אלוקית. בהמשך הרדים אותו והפריד ממנו את גופה של חווה. מובן כי הם היו קרובים בקדושתם אל המלאכים הרבה יותר מלבני האדם.

הגמרא (בבא בתרא נח) מספרת סיפור מופלא אודות שגב מעלתם של אדם וחווה **אפילו אחרי החטא!** וקל וחומר לפני החטא. האמורא רבי בנאה היה מסמן את גבולות קברי הצדיקים כדי שלא יעברו אנשים ויקבלו טומאה. רבי בנאה הגיע למערת המכפלה וראה בכניסה את אליעזר עבד אברהם. שאל אותו מה עושה אברהם אבינו? אמר לו: שוכב בין זרועותיה של שרה והיא פולה כנים מראשו [הבאנו בעבר את הביאור הפנימי כי ישמעאל יצא מאברהם ולכן שרה מפרידה את יניקת הקליפות מאברהם]. אחרי שרבי בנאה נכנס פנימה ועבר גם את הקבר של יעקב אבינו, יצאה בת קול ואמרה: ראית את יעקב אבינו שהוא מעין דמותו של אדם הראשון, אך באדם הראשון עצמו **אינך רשאי להביט**. ובנוגע לכך שהנך צריך למדוד את הקברים, תסמוך על כך שהקבר הפנימי הוא באותה מידה של הקבר החיצוני.

היינו שמעלת אדם וחווה **אפילו אחרי החטא** עולה בהרבה על מעלתם הרוחנית של האבות הקדושים. והפלא העצום הוא, כיצד גרר אותם הנחש למרוד בדבריו המפורשים של ה'?

יתירה מכך וזאת שאלה עצומה: הש"ך מדייק מהמדרש כי כל האיסור היה בסך הכול **לשלוש שעות!** עם כניסת השבת היה מותר לאדם וחווה לאכול גם מעץ הדעת, אז מה שבר אותם? מדוע לא דחו את דברי הנחש בשלוש שעות?? נחשוב על אנשים כערכנו **שלא זכו לשמוע ציווי ישירות מה'** ובכל זאת

שולטים ביצרים כל משך חייהם ולא אוכלים דבר אסור, ואילו אדם וחווה - ששמעו את קול ה' בצורה גלויה ובהירה - לא הצליחו להתאפק כמה שעות!?

ש"ך על התורה פרשתנו: מתוך הדברים שמענו שלא נאסר עליו לעולם אלא עד שיבוא יום השבת [דהיינו שלוש שעות, כי האיסור ניתן בשעה התשיעית והשבת נכנסת בשקיעה, בסוף השעה ה-12]. ולכך נברא ביום שישי ... שהזמן קצר עד כניסת השבת ויוכל לסבול.

מקשה **רבי יהונתן אייבשיץ ביערות דבש חלק ב דרוש לז' אדר עמוד קמד:** יש להבין מה ראה אדם לעבור על מצוות ה'... ואיך מלאם ליבם להאמין בנחש יותר מהקב"ה עצמו [ה' אמר 'ביום אכלך ממנו מות תמות' והנחש אמר 'לא מות תמותון']? האם זה ניאות לאיש ה' כמו אדם!?

אם נבין את קשת השאלות הזו, נדע לזהות את המופעים החוזרים-ונשנים של הנחש בתוכנו ובחיינו.

ג. בהערה¹ הובאה הרחבה אופציונלית אודות זיהוי העץ: האם 'חווה אכלה תפוח'?

ד. נפתח עם סיפור מרגש (קטע ממנו הובא בשיחת השבוע בערב יום כיפור וכאן בהרחבה: <http://www.ch10.co.il/news/87489/#.WeBuaVsjTIU>): משה ארלנגר הוא איש עסקים ישראלי שנוסע לעיתים קרובות לצורך עסקיו לחו"ל. אך הוא מקפיד תמיד לשוב הביתה ליום הכיפורים ולהתפלל באותו בית כנסת בו התרגל להתפלל עשרים שנה. לפני כמה שנים הוא עצר בערב יום כיפור לחניית ביניים בפרנקפורט, אך עיכובים שונים בלוח הטיסות והעובדה ששדה התעופה בארץ סגור ביום הכיפורים, הובילו לכך שהוא נאלץ לשהות לבדו על אדמת גרמניה ביום הכיפורים. ללא קיטל, ללא מחזור תפילה, בבגדי יום-חול הוא פסע עצוב ומהורהר אל בית הכנסת הגדול בפרנקפורט.

אך שום דבר לא הכין אותו לחוויה אותה עבר. הוא גילה בית כנסת ענקי, אלפיים מתפללים מילאו את כסאותיו, רובם מיוצאי ברית המועצות לשעבר שהיגרו לגרמניה ואת בימת החזן תפס שליח-ציבור צעיר בשם ר' צודיק גרינוולד. את ה"כל נדרי" של ר' צודיק הוא לא ישכח לעולם. החזן עלה וירד וזעק לפני הקב"ה כמו ילד ששופך לבו לפני הוריו. הוא התפלל כאילו אין איש מלבדו באולם, רק הוא וריבונו של עולם. ארלנגר לא היה יכול להתאפק ובטווח חצי-הדקה שבין כל נדרי לתפילת ערבית, כאשר מחזירים את ספרי התורה לארון הקודש, הוא רץ אל החזן ואמר: "לא שמעתי מעולם כל נדרי כזה. כיצד אתה עושה את זה?"

¹ המדרש אומר כי התורה הסתירה בכוונה את זהות העץ כדי שאנשים לא יחשבו שזה עץ מקולל ויתרחקו ממנו לדורות. עוד חשוב לציין כי אין שום מקור יהודי לכך שהעץ היה תפוח. מקור הטעות הנפוצה הוא בכתבים נוצריים וציורי אמנות שונים. אומרים שהטעות נוצרה מכך שהמילה "malum" בלטינית פירושה "רע" וישנה מילה דומה שפירושה "תפוח" וכך התפוח הפך להיות מזוהה עם הרע.

להבדיל אלפי הבדלות, בדברי חז"ל ישנן כמה דעות אודות הפרי האסור ונזכיר שלוש מהן: **3. סנהדרין ע:** רבי מאיר אומר: אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין. רבי יהודה אומר: חיטה היה, שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן. רבי נחמיה אומר: תאנה היה, שבדבר שקלקלו בו נתקנו, שנאמר: ויתפרו עלה תאנה.

ברמת הפשט, וכך מביא רש"י, העיקר הוא כמו הדעה האחרונה: העץ היה תאנה. כך נראה מכך שהתורה ממשכה ואומרת שהם כיסו את גופם אחרי החטא בעץ תאנה. ההבהרה הזו מלמדלת כי אדם וחווה רצו להזכיר לעצמם את הכישלון שלהם ולכן כיסו עצמם באותו עץ בו קלקלו. אולם הפירוש הזה אינו מספק. משום שעץ תאנה אינו מקנה דעת והתורה הגדירה אותו כעץ הדעת. לכן דעה שנייה סוברת כי העץ היה חיטה וידוע שאכילת דגנים מפתחת את הכושר השכלי ולכן "אין התינוק קורא אבא עד שיטעום טעם דגן". עם זאת, הבעיה עם הפירוש הזה היא, שהחיטה אינה גדלה על עץ אלא כעשב נמוך. ואכן הגמרא מחדשת כי החיטה הייתה גדלה לפני החטא על העץ ובעקבות החטא התקללה וירדה ממדרגתה. אולם הדעה הראשונה המובאת בגמרא הנ"ל סוברת כי מדובר היה בכרם ענבים וכך הכול מובן: א. הכרם צומח לגובה כמו עץ. ב. שתיית יין מקנה דעת, ולא סתם דעת אלא הבנה בסודות עמוקים ונסתרים, כדברי הגמרא: "כנס יין יצא סוד". ג. היין הוא "מעורב טוב ורע" בדיוק כמו "עץ הדעת טוב ורע", שכן "היין גורם יללה".

ר' צודיק סיפר: "כבר כמה שנים אני מתפלל בבית הכנסת בפרנקפורט. כבן לניצולי שואה, אני מרגיש זכות גדולה להתפלל כאן. אך מה שקרה לפני שנים ספורות, שינה לי את החיים. היה זה מוצאי יום הכיפורים, הקהל התפזר לביתו, אורות בית הכנסת הענק כבו ואני, סחוט ומותש מכל תפילות היום, יצאתי עם בטן מקרקרת ושפתיים יבשות לכיוון הבית בו התאכסנתי. לפתע התקרב לעברי אדם כבן חמישים, על שיערו הארוך מונחת כיפת משי לבנה ובמבטא רוסי כבד שאל: מדוע דלתות בית הכנסת סגורות? האם לא מתפללים הערב תפילת כל נדרי? הבנתי כי האיש טעה בערב אחד. עניתי בגמגום כי כל נדרי היה אתמול ואלפי המתפללים התפזרו לביתם לשבור את הצום. האיש תפש את ראשו והחל לבכות. "מעולם לא פספסת תפילת כל נדרי. אבא שלי אמר: 'כל זמן שתשמע כל נדרי תישאר יהודי' ועכשיו אבד הקשר האחרון שלי עם אבא ועם העם היהודי".

"בטני הציקה, אך לא יכולתי לעמוד בדמעותיו. אמרתי: 'בוא ניכנס יחד לבית הכנסת, אני החזן ונגן שוב כל נדרי'. הדלקתי מעט אור, התעטפתי שוב בקיטל ובטלית, וכשמאחורינו אלפיים כסאות ריקים, עמדנו וניגנו ביחד. ותשמע, אמר ר' צודיק, תפילה כזו לא הייתה לי מעולם. תמיד דעתי מוסחת בעקבות השאיפה לרצות את הקהל וכאן עמדנו לבדנו, הוא עם אבא שלו ואני עם אבי שבשמים..."

עכשיו, הבה נעצור רגע ונחשוב מה כל אחד מאתנו היה עושה במקום החזן? אילו אתה/את או אני מסיימים מוֹתְשִׁים את התענית הארוכה ונתקלים באדם אחד שמבקש לשמוע מחדש את 'כל נדרי'?

ההתלבטות הזו היא-היא חטא עץ הדעת. מה שקרה ברגע החטא הוא, שהיצר הרע התיישב בכיסא של הנהג והוא מאיים לחטוף את האוטובוס. במקום להיות רק טרמפיסט שעובר בסביבה, הפך היצר הרע להיות ברירת המחדל שמעצבת כל מחשבה וכל החלטה בחיינו.

על פי ספר התניא, החיים הם מאבק בין שני קולות פנימיים: קול אחד הוא אלוקי. הקול הזה רואה את המציאות כהשתקפות רצונו של ה'. בכל שאלה בחיים, הקול הזה חושב מה ה' רוצה? מנגד, הקול השני הוא קיומי. הוא רואה את החיים כמאמץ לשרוד, להצליח ולהתפתח. בכל שאלה בה ניתקל, הקול הזה שואל, מה אני מרוויח מהסיפור? לא מה נכון לעשות, אלא מה נוח לעשות. ואם מישהו יעמוד בדרכי ויפריע לשרוד, הקול הזה יודע להפוך לחסר-גבולות ומסוכן.

אדם וחווה נבראו בצורה כזו, שהקול הפנימי שלהם היה קדוש ואילו המציאות של הרע סוככה עליהם רק מלמעלה. הם כמובן ידעו ממצואות מנוגדת לרצון ה', אך המציאות הזו הייתה לא יותר מידיעה רעיונית. למה הדבר דומה? כולנו יודעים שישנה אפשרות של פרנסה מסחר בסמים, אך עבור אדם נורמטיבי אין זה אומר דבר ואין זה חלק מהלבטים של חייו אודות פרנסה פוטנציאלית.

מה שקרה בעת החטא הוא, שחיינו הפכו לטרגדיה. הרע ירד ממרומי התודעה אל תוך-תוכנו. הקול העיקרי הבוקע מתוכנו (הנפש שנכנסת ראשונה) הוא קולו של היצר האנוכי-חומרי ואנו לא מצליחים להשתחרר ממנו אפילו לרגע. כל החלטה שנקבל בחיים – אפילו ההחלטה הקדושה ביותר – יהיה מעורב בה האינטרס האגואיסטי. עולמנו הפך להיות צר כעולמה של נמלה והמבט על החיים הוא דרך פוקוס אחד ויחיד של אני ועצמי.

בשפת הקבלה, החטא גרם ל"תערובת טוב ורע". הכוונה היא שהרע נמצא ממש בכל פינה. אדם רוצה באמת לקיים מצווה אך הנחש מתעורר מיד: 'תדחה את זה למחר'. הוא רוצה באמת להימנע ממעשה עברה, אך הקול הפנימי קופץ: "כדאי לך, זה ישנה לך את החיים". האדם מאחר לשוב מהעבודה ואשתו מתקשרת לשאול: 'למה אתה מאחר לשוב?' הקול השורד מתוכו מזהה סכנה והוא מתנפל עליה שהיא חסרת-רגישות ואינה מבינה שהוא עושה הכול למען פרנסת המשפחה. ואחרי שהגברת הודפת בחזרה ואומרת שהיא בסך הכול רוצה אותו בבית, הקול האנוכי אינו מאפשר לו להתנצל ולבקש סליחה. וכשהוא כבר מגיע הביתה והילד מתחנן שאבא יישב אתו קצת, הוא מתרגז שאין אף אחד בבית שמבין את הלחץ בו הוא שרוי.

הרמב"ם מנסח בדרך פילוסופית את ההשפעה של החטא. קודם החטא, המחשבה הייתה בסגנון של "אמת ושקר" ואילו החטא הפך הכול לדיון על "טוב ורע", כלשון התורה: "עץ הדעת טוב ורע". הכוונה

היא כזו: "אמת ושקר" הם מושגים **אובייקטיביים**. הדיון בהם הוא ענייני, ללא פניות אישיות. אם דנים למשל על צורת כדור הארץ אם הוא עגול או שטוח, הדיון הוא "נכון או לא נכון". לעומת זאת, הדיון על סוגיות מוסריות של "טוב ורע" הוא דיון **סובייקטיבי**. כי מה שטוב לאדם אחד - רע לאחר. ואחרי החטא הכול הפך להיות סובייקטיבי. אנו לא מסוגלים לקיים דיון ענייני, נטול-פניות, על שום דבר.

בכך מבאר רבנו הזקן מדוע העץ נקרא "עץ הדעת" ולא 'עץ החכמה' או 'הבינה', והרי בברכת חונן הדעת מזכירים תחילה "וחננו מאתך חכמה, בינה ודעת". אלא ש"דעת" היא הזדהות אישית-רגשית עם הרע, בניגוד לחכמה ובינה שהם הבנה אינטלקטואלית של תופעת הרע.

4. מורה נבוכים שם: 'נאה' או 'מגונה' הם במפורסמות [תפיסות חושניות] ולא במושכלות [עיון שכלי אובייקטיבי]. כי לא ייאמר על מחשבת הארץ השטוחה שהיא מגונה אלא 'אמת ושקר'. ובשכל [לפני החטא] ידע האדם רק מהאמת והשקר ... וכאשר היה עם מחשבותיו ומושכליו ... לא היה לו כוח להשתמש במפורסמות [בכלים החושניים] עד שאפילו הגדול שבמפורסמות – גילוי הערוה – לא היה זה מגונה אצלו. אך כאשר מרד ונטה אל תאוותיו הדמיוניות והנאת חושיו הגשמיות, כמו שאמר 'כי טוב העץ למאכל ותאוה הוא לעיניים' – נענש בשלילת ההשגה השכלית ושקע בהתגנות ובהתנאות.

תורה אור ה,ג: למעלה יודעים את הטוב ואת הרע, אבל מכל מקום אינם מעורבים זה בזה כי גלוי וידוע שזה טוב וזה רע ... כי ידיעת הטוב והרע למעלה הוא בבחינת **מקיף בלבד** ... אבל האדם שהוא מבחינת פנימי, כשידע הוא מן הרע אז הוא **יתערב ממש עם הרע** ... ואז הוא קשה מאוד להפריד אלא מלחמה עצומה היא ופעמים זה גובר ופעמים כשנגדו גובר.

כעת אפשר להבין את תופעת הבושה שנפלה בהם מהיותם ערומים: קודם החטא, המחשבה שלהם הייתה קדושה. המבט ההדדי שלהם היה תפיסה של אחדות אלוקית. הם ראו בעצמם ובזולתם מכשיר כדי לקיים את משימתם האלוקית ולהקים משפחה. העירום לא היווה כל סתירה לכך שאין עוד מלבדו. אך מרגע החטא, המחשבה הפכה להיות אנוכית וחומרית. לפתע כל אחד ראה בזולת מכשיר כדי **לממש את עצמו**, לספק את יצריו האפלים ולשלוט על הזולת כדי לחזק את הנוכחות של עצמו.

ולכן נפלה בהם בושה נוראה. כיון שכל אחד ידע איך הוא רואה הזולת וכיצד הזול רואה אותו ולכן הם מיהרו להסתיר, להסתתר ולהתגונן. בספרי קבלה מובא גם כי "לבוש" הוא מלשון "בושה", "בגד" הוא מלשון "בגידה" (כמו "בגד בוגדים בגדו") ו"מעיל" הוא מלשון "מעילה", כי עצם תופעת הלבוש מזכירה את בגידתו ומעילתו של האדם בעצמותו האלוקית. (ראו עוד בהערה²).

תורה אור שם: מקודם היו ערומים והיו עסוקים בתשמיש להוליד בנים ולא יתבוששו, כמו שהיו אוכלים ושותים כי מצוות ה' היא, אבל אחר שאכל מעץ הדעת וידעו שיש תאוה בזה, אז קשה לפרוש

ה. האם אפשר בכלל לעשות משהו כנגד היצר שחטף אותנו בשבי?! כיצד בכל זאת נאבקים בתערובת הטוב והרע?

הבה נגלה תחילה את שיטת העבודה של היצר הרע וככה יהיה מעט קל יותר להתמודד אותו. הרמב"ן (אשר מיעט לכתוב על חטא עץ הדעת) כותב בכל זאת נקודה מדהימה.

² בספרי פולין מובא פתגם חריף: עצם קיומו של הבגד הוא אזכור **לחטא** ואילו האדם **מעצים את הבגד** ומשקיע בו כוחות כדי להדגיש עוד יותר את דמותו **החיצונית**. כך שבמקום להיות תזכורת אודות הצורך להדגיש את המהות הפנימית, הבגד התדרדר להיות מוליך ומוביל אל החטא.

³ בלקו"ש ז' 174 מבאר באופן נפלא את דברי רבי יוסי במסכת שבת: "מעולם לא קראתי לאשתי ולשורי ושורי, אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי". ולכאורה מה הבעיה לקרוא לה "אישה"? התורה אומרת: "ושמח את אשתו"? אלא רבי יוסי מתכוון כי הוא תמיד ראה בה את **המטרה האלוקית** ולא **מכשיר למימוש עצמי**. "אשתי" היא מציאות בפני עצמה שנועדה **עבורי** ואילו "ביתי" הוא המקום בו **ממשיים ביחד את רצון ה'**.

5. בראשית ג,ו: ותרא האישה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים ונחמד העץ למראה – **רמב"ן:** הייתה סבורה כי הוא מר וסם המוות ולכן יזהירונו ממנו ועתה ראתה כי הוא מאכל טוב ומתוק.

חוה הייתה בטוחה כי הרע נראה כמו רע. היא בוודאי ידעה שיש רע בעולם, אך היא הייתה בטוחה כי מודבקת עליו מדבקה עם המפלצת שמסמנת "רעל". היא לא ידעה שהרע נראה כמו טוב.

וזאת השיטה של היצר הרע. הוא לעולם לא יאמר את האמת, הוא תמיד מייצר מצג שווא. הוא עוטף את האיסור עם זר של וורדים ונותן לך את התחושה כי זה הולך להיות הרגע הכי יפה בחיים שלך. הרבי דיבר פעם על דברי הגמרא שמלאכת "שוחט" אסורה בשבת משום "צובע" (הוצאת דם אדום) והרבי הסביר באופן פנימי כי היצר הרע הוא ה"שוחט" והוא "חייב" על מעשיו, משום שהוא "צובע" את החטא בצבעים זוהרים. זה לא חלק מהגדרת התפקיד שלו. אמרו לו להחטיא בני אדם, אך הוא מוסיף ומשקר את בני האדם ומבטיח הבטחות שאין להם כיסוי.

בכך מבאר האור החיים את התגובה המידית של אדם וחוה אחרי החטא:

שם ג,ז: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם – **אור החיים:** אחר שעברו העברה ... תיכף ומיד נפקחו עיניהם והרגישו 'כי ערומים הם' פירוש שהתפשטו מזוהר הקדושה. וכן יקרה לכל רשע שבגמה מעשה הרע, ירגיש כי התעיב ויכלם במעשיו.

אז מה אפשר לעשות נגד היצר? רק דבר אחד ויחיד שהוא לא קל בכלל: לדעת שרע זה רע. עלינו להוביל ולנהל את המחשבה שלנו בצורה כזו שרע לא יכול להיות טוב. הוא יכול להיראות כך, אך הוא לעולם לא יהיה כזה.

מי שהביא את התפישה הנחרצת הזו לשיא ובכך התחיל בתיקון חטא עץ הדעת הוא יוסף הצדיק. כך ביאר הרבי בשיחת י"ט כסלו תשכ"א: יוסף הצדיק עמד מול ניסיון אדיר של אשת פוטיפר. גם היא צבעה את החטא בצבעים זוהרים והסבירה כי היא אשת המפתח לקריירה החדשה שלו במצרים. יוסף כמעט נשבר מולה, כפי שרש"י מביא, אך אז נגלתה לו "דמות דיוקנו של אביו".

מדוע נגלה לו דווקא אביו? מדוע לא דמות סבא יצחק אבינו או אברהם אבינו? משום שהובא לעיל מהגמרא בבבא בתרא שפניו של יעקב אבינו היו דומות לפניו של אדם הראשון ולכן יוסף הבין שהוא חווה שוב את חטא עץ הדעת ועליו לתקן אותו.

בלשון אחרת (ובמילים שלי): "דמות דיוקנו של אביו" אמרה לו אל תיפול איפה שאני נפלתי. אל תאמין ליצר באומרו שהרע הוא טוב. רע הוא רע הוא רע. ולכן יוסף קם וצעק: "איך אעשה הרעה הגדולה הזאת". יוסף התעורר משבי היצר וצעק כי זה לא סתם רע, זה "רעה גדולה!".

ונסיים: חסידים מספרים כי פעם אמר רבי אלימלך לרבי זושא: "אחא, הרי כולנו היינו כלולים בנשמתו של אדם הראשון ולכן כולנו היינו שרויים בתוך הלבטים שלו אם לחטוא. מדוע, רבי זושא אחי האהוב, לא עצרת את אדם מלחטוא?" ענה רבי זושא: "אלימלך אחי האהוב, אילו אדם היה נמנע מלחטוא, היינו חיים עד היום עם הספק המקנן מי יודע מה הפסדנו? אולי באמת המתין לנו שם זר של שושנים? לכן אדם חטא וככה כולנו ראינו את מחירו של החטא. מאחורי ה"תאוה הוא לעיניים" אורב "בעצב תלדי בנים ובזעת אפיך תאכל לחם".

ידוע שכל מעשינו בגלות נועדו לתקן את חטא עץ הדעת ומיד כאשר תושלם עבודת בירור הרע נזכה לגאולה אמיתית ושלמה. נעשה ונצליח ונזכה לגאולת עולם בקרוב ממש.

**כתיבת השיעור והפצתו באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי רבנו ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולרפואה שלמה של מרת
שיינא בעשא בתיה בת פייגה**

**שיעורי חודש תשרי תשע"ח מוקדשים
לזכות ר' לוי יצחק משה בן שיינדל ומשפחתו
להבאת הגאולה בפועל ממש
מתוך בריאות ועשירות, נחת, שמחה וטוב לבב**